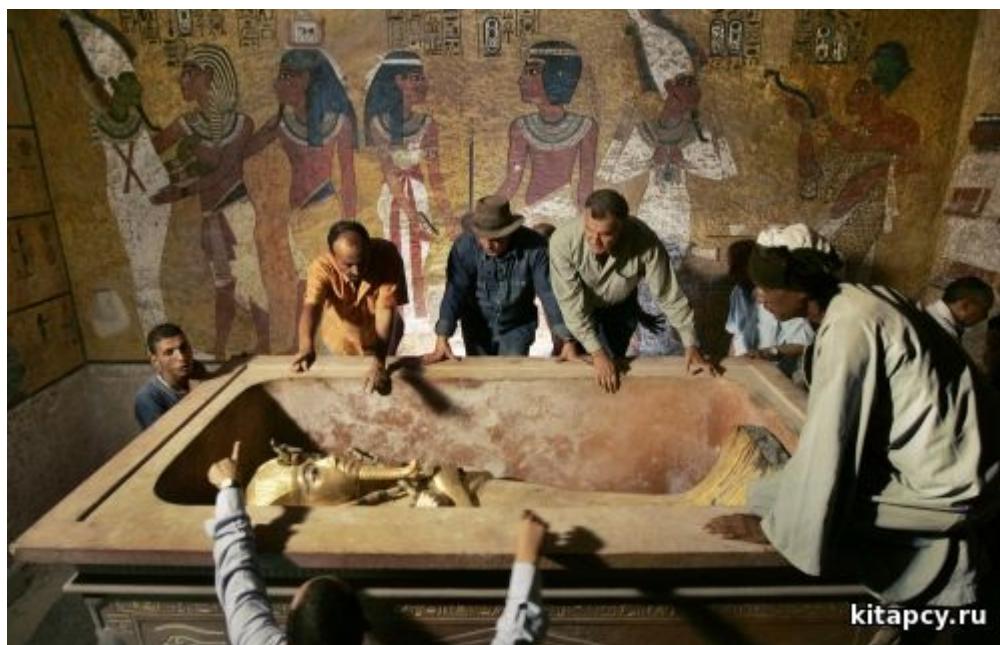

Tutanhamon nähili öldi?

Category: Geň-taňsy wakalar, Kitapcy

написано kitapcy | 22 января, 2025

Tutanhamon nähili öldi? TUTANHAMON NÄHILI ÖLDİ?

«*Piramidaň ortasynda goýulan,
Fyrgun ýaly birçak ölüp gidipdir...*»
Has TÜRKMEN.

Tutanhamon b.e.önü 1332-1323-nji ýyllarda hökümdarlyk süren müsür faraonydyr.

On sekizinji nesilşalygyň iň soňky wekili Tutanhamon Müsüriň iň güýçli patyşa maşgalasynadan bolupdyr. Onuň yzyndan tagta geçenler üç müň ýyllap diýen ýaly Tutanhamonyň adyny taryhdan öçürip aýyrmak üçin jan etdiler.

Altyn tabydy we haşamly nikaby bilen Müsüriň simwollarynyň birine öwrülen faraonyň ömri we ölümü hakynda juda ujypsyz maglumat biziň günlerimize gelip ýetipdir.

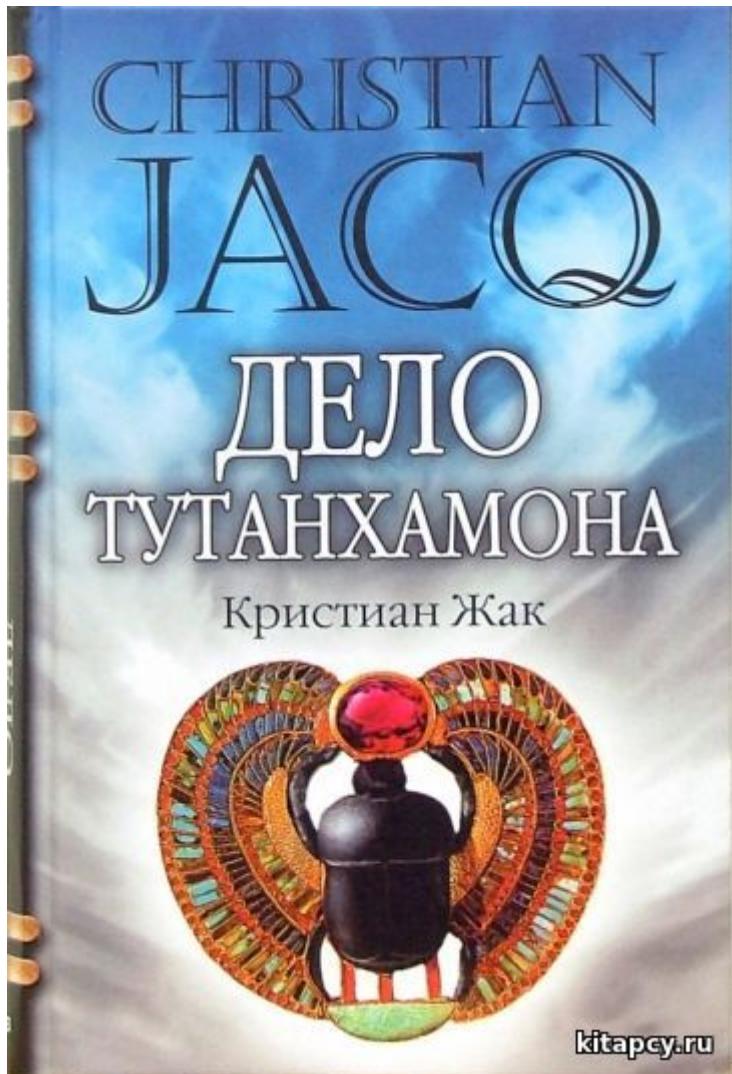
Heniz çagajykka hökümdar bolan faraon Tutanhamonyň mazary arheolog Goward Karter tarapyndan 1922-nji ýylyň 4-nji noýabrynda Şalar jülgesinden tapyldy we dünýä jemgyýetçiligini sarsgyna saldy. Tutanhamonyň mazarynyň üstünden barylýança ähli patışalyk mazarlary mazar talaňçylary tarapyndan talanandyr öydülýärde. Tutanhamonyň meşhurlyk gazanmagyny üpün

eden başga bir sebäp bolsa, onuň mazaryny açanyň näletlenjekdigi baradaky myş-myşlardy. Onuň mazarynda gadymy müsür ynanjyna laýyklykda ölümden soňky gerekli hasap edilen ähli zat bardy. Mazardan tapylan zatlar Gadymy Müsür medeniýetiniň syryny çözmeke deňsiz-taýsyz taryhy tapyndylar bolup hyzmat etdi.

Şalar jülgesindäki mazardan Tutanhimonyň mumyýasy bilen birlikde bir-biriniň içinden geçen iki sany altyn çagyylan we bir sany sap altyndan ýasalan tabyt, gymmatbahaly şay-sepler, egin-eşikler, stol we oturgyç tapyldy.

11 kilogramlyk altyn nikaby bilen gömlen gabrynyň tapylan wagtyndan bări Tutanhimonyň ömrüne degişli alnyp barylan ylmy-barlag işleri alymlaryň we taryhcylaryň üns merkezinden düşmän gelýär.

Tutanhamon hakyndaky iň esasy soraglardan biri hem onuň juda ir aradan çykmagynyň arkasyndaky sebäpdır. Häzire çenli ýaş faraonyň ölümü boýunça birnäçe teoriýa orta atyldy. Käbir müsürşynaslar Tutanhimonyň at arabasyndan ýykylyp ölendigini öňe sürse, başga bir topar wakanyň aňyrsynda dildüwüşgiň bardygyny orta atýardy. Şol sanda Tutanhimonyň ýaş wagty ölmegi we onuň öz ýerine mirasdüser bellemändigi sebäpli, faraonyň tutuş maşgalasyny gurşap alan kesel bilen keselläp ölendiği hakynda-da çaklamalar bardy.

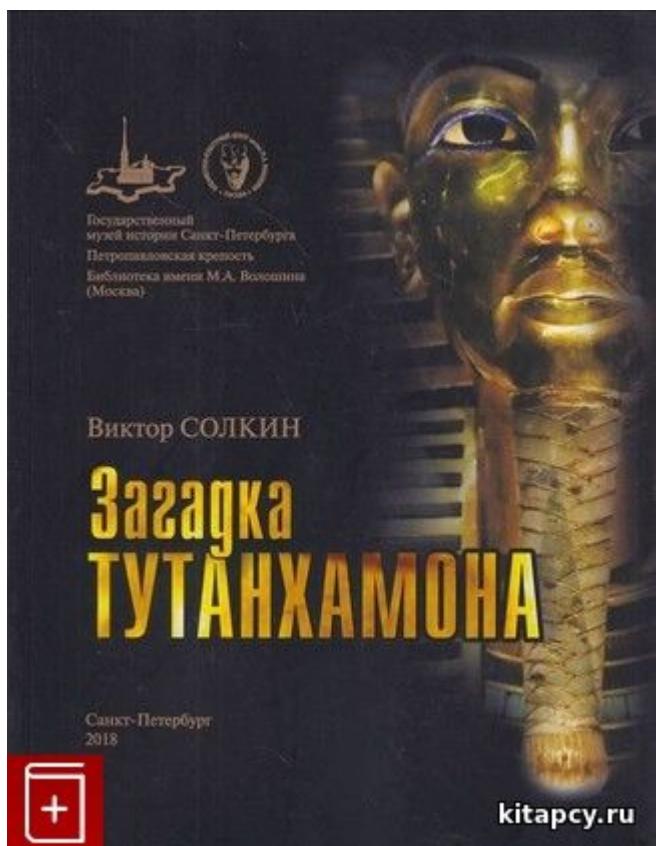
• Syýasy jenayat

1968-nji ýylda Tutanhamonyň mumyýalanan jesedi rentgene düşürmek mazaryndan çykaryldy. Rentgen edilende onuň gapyrgasynyň kükregine golaý ýerindäki şikes yzlary we kellaçanagynyň iç tarapyna direlen süňk bölejikleri çagajykka tagta geçip, ýigrimi ýaşamanka-da ölendigi çak edilýän Tutanhamonyň jynna kast edilendigi baradaky teoriýany hasam güýçlendirdi.

Tutanhamonyň tagt dawalary netijesinde öldürilendigine bir delil hökmünde onuň yzynda dul galan aýaly Anhesenamonyň Müsüriň ganym duşmany saýylýan Hett patyşasy Suppiluliuma ýazan haty görkezilýär. Hatda ondan bir oglunu özüne är we Müsure patyşa edip ugratmagy haýyış edilýär. Hususanam «Töweregimdäkilerden birine äre çykasym gelenok, gorkýaryn» diýýär. Diýmek bärde nesilşalykdan bolmadyk kimdir biri tagty eýelemek üçin ony özüne aýal bolmaga mejbur etmegiň ýollaryny

synap gören bolarly.

Anhesenamonyň baş wezir Aýa durmuşa çykandygynyň delili Nýuberri tarapyndan tapylan we olaryň ikisiniňem adyny göterýän yüzükdir. Görlüsi ýaly, Aý Anhesenamon bilen nikalaşansoň, tagta çykan bolmaly. Mundam soň Anhesenamon barada hiç hili maglumat ýa yz ýok. Anhesenamonyň täze tagta çykan Aýyň döwründe gürüm-jürüm bolmagy, onuň mazarynyň näbelliliği we onuň Aýyň faraon hökmünde şekillendirilen suratlarynda bolmazlygy, şol döwrüň syýasy intrigalarynyň diňe Tutanhamonyň janyна kast edilmegi bilen gutarmandygyny görkezýär.

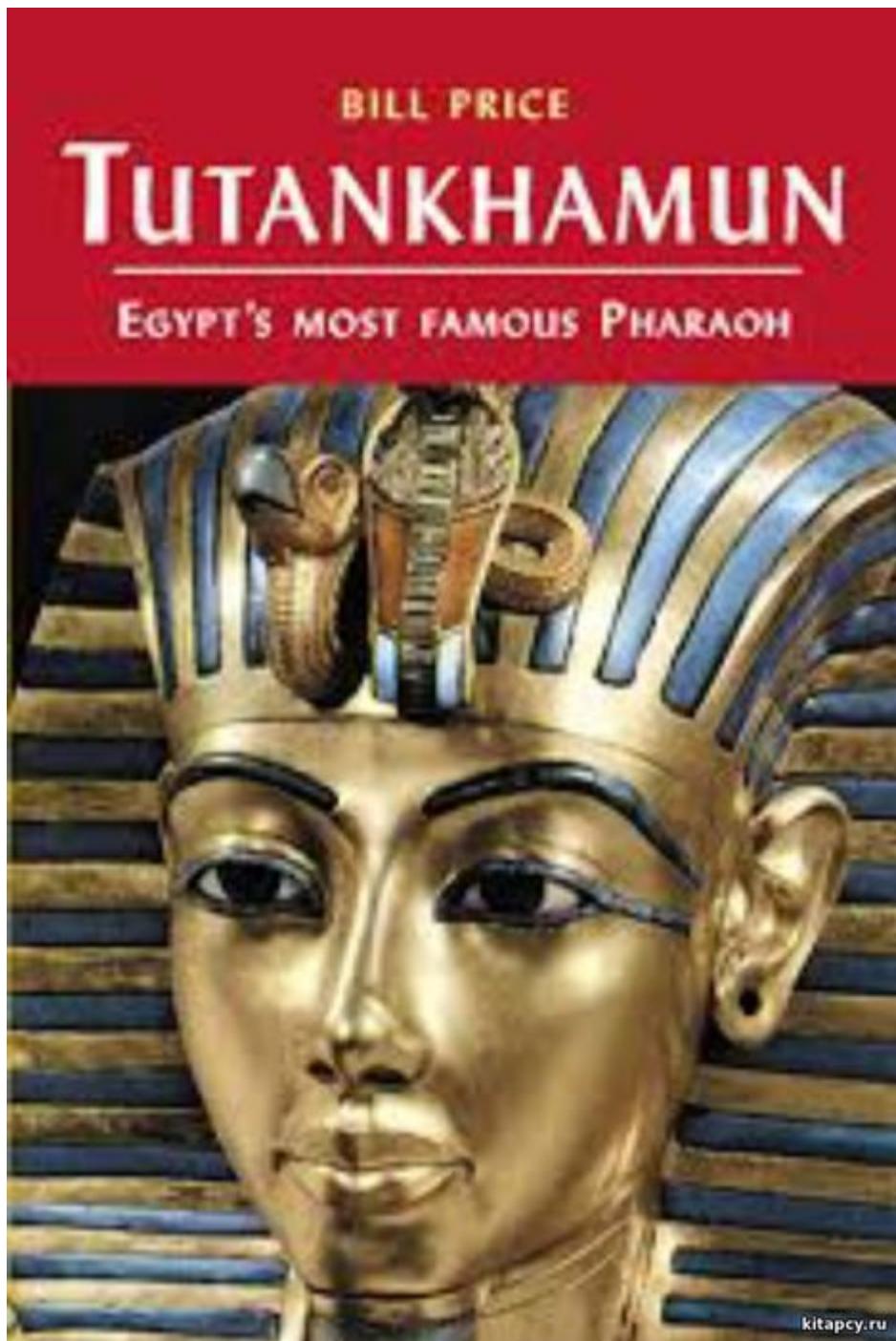
• At arabasy basgyladymka?

Müsüri öwreniș jemgyyetiniň başlygy Kris Nonton mumýany açan arheolog Goward Karteriň öň çap edilmedik ýazgylaryny içgin öwrenenden soňra, häzire çenli syýasy jenaýatyň pidasy bolandyr öydülip gelne Tutanhamonyň çakdanaşa ýokary tizlikde gelýän at arabasynyň aşagynda galyp, pajygaly ýagdaýda ölendigini öňe sürdi.

Nonton at arabasynyň gyýçak tekeriniň Tutanhamonyň göwsünü mynjuryradandygyny we göwresini dilim-dilim edendigini, şol

sebäpli hem meýdi mumyýalamaga gatnaşanlaryň jesedi hakyky bolmalysy ýaly görnüşde mumyýalap goramakda kynçylyk çekendiklerini aýdýar.

Iňlis alymlarynyň barlaglarynyň üstünde durup geçýän «Tutanhamon. Ýanan mumyýanyň syry» atly taryhy-dokumental filmde Tutanhamonyň mumyýalanan jesediniň bijaý mumyýalama sebäpli ýapyk tabydyň içinde ot alandygy aýdylýar. Faraon b.e.önü 1323-nji ýyldaky pajygaly ölüminden soň gyssagly mumyýalanyp jaýlanypdyr. Emma alymlar mumyýalama işinde ulanylan ýaglaryň garşılyklaýyn himiki utgaşma girip, faraonyň jesedini ýakandygyny öňe sürüärler.

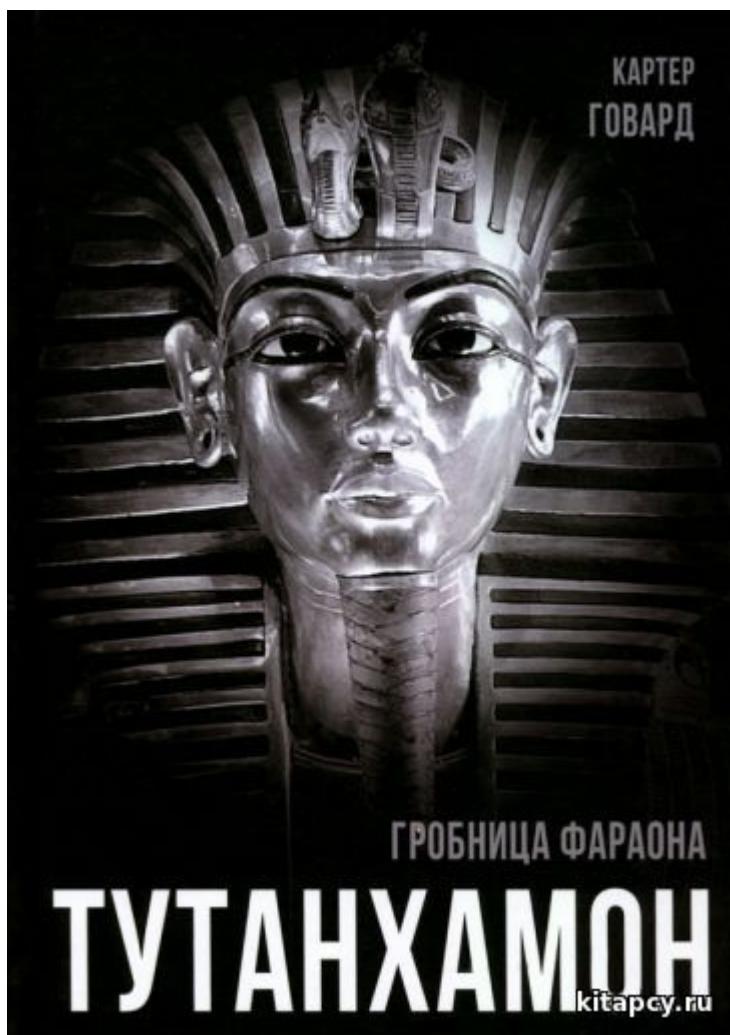

• Döwülen aýak we agyr ysytma

Müsüriň Arheologiya komitetiniň başlygy Zahi Hawassyn ýolbaşçylygyndaky alymlar topary olmezden öñ dokuz ýyllap Müsüre hökümdarlyk eden Tutanhamonyň bimahal ölüminiň aňyrsyndaky syryň çözülmegi üçin rentgen abzalyny ulanyaşa girizdiler. Hawassyn ýolbaşçylyk edýän alymlar topary iki ýyllap Tutanhamonyň we onuň on baş sany ýakyn garyndaşynyň mumyýalanan jesetlerini DNK barlaglaryndan geçirdiler, barlaglaryň we kompýuterli tomografiýa şekilleriniň netijeleri dogabitdi keselbent bolan Tutanhamonyň aýagynyň näme sebäpli

döwülendigi hakyndaky dürli çaklamalar bilen birlikde onuň agyr ysytmä keseline duçar bolandygyny görkezdi.

Birnäçe keseli bolan Tutanhamon ýaşlygyna garamazdan tapsyz bolupdyr we hasaly ýöräpdir, faraon gan aýlanyşygyň pesligi sebäpli çep aýagynyň süñküni kem-kemden zaýalap taşlan koler keseline uçrapdyr. Geçirilen ylmy barlaglarda Tutanhamonyň kakasynyň faraon Ehnatondygy, ejesiniňem Ehnatonyň heniz ady anyklanmadık uýasydygy anyklandy diýen ýaly...

• Dogabitdi gan keseli

Emma Germaniyanyň Bernhard Noht adyndaky tropiki keseller institutynyň alymlary Zahi Hawasyň we onuň toparynyň öñe süren pikirinden başgarak tüýsli pikiri – Tutanhamonyň ýaryk-ýaryk dodaklydygyny we ýumry aýaklydygyny bolandygyny we ysytmayň beren kösenjinden ýaňa aýagynda dörän kemçilikler sebäpli ölendiginden has başgaça çözgüdi orta atdylar.

Tutanhamonyň drepanositoz (gan öýyükleriniň gansyzlygy)

keselinden ölendigini öňe süren Kristian Timmann we Kristian Meýer ganybir ene-atanyň genlerinden bular ýaly gan bozulmalary keselini alyp doglanlaryň ömrüniň diňe dert bilen geçjekdigini, bu keseliň böwreklerde, öykende, süňk bogunlarynda we merkezi damar sistemasynda agyr berbatlyga getirýändigini aýtdylar.

Борис Романов
**Тутанхамон:
загадки жизни
и смерти фараона**

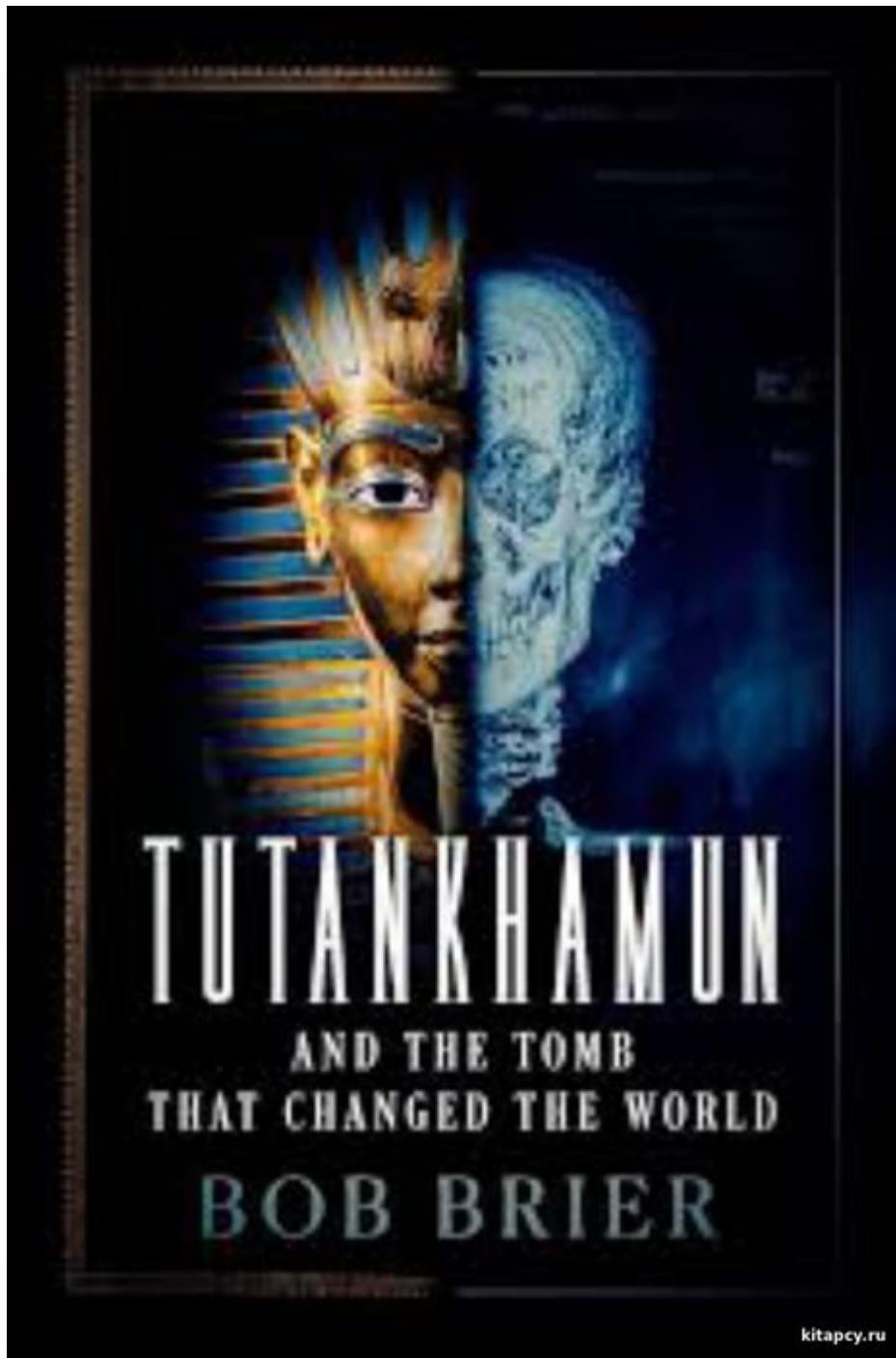
kitapcy.ru

• **Insest gatnaşyk**

DNK barlaglarynyň netijenamalary we üç ölçegli tomografiýa arkaly Gadymy Müsüriň iň tanymal faraony Tutanhamonyň

keselbent beden gurluşyna düşündiriş berýänleruň aýtmagyna görä, hökümdaryň ölüminiň düýp sebäbi insegatnaşygyň önelgesi bolanlygynyndadır. Miçigan uniwersitetinden Goward Merkel faraonyň ähli keselleriniň gozgamagyna onuň eneratasynyň dogan bolanlygy üçin bolandygyny aýtdy. Italiýada mumyýalanan we buzlaşan adamlar boýunça ylmy barlaglar geçirýän institutyň agzasy Albert Zink hem öz gezeginde Tutanhimonyň maşgala agzalarynyň DNK barlaglarynyň netijenamalaryny öwrendi. Onuň gelen pikirine görä, Tutanhamon faraon Ehnatonyň we onuň gyz doganynyň nikasyndan bolan çaga. Tutanhimonyň doganlarynyň kiçijikkä yzly-yzyna ölmegi hem «ganybir garyndaş nikasy» bilen baglanyşykly gormonal bozulmalary sebäpli bolupdyr.

Türkmensähraly türkmen alymy Hajy Myratdurdy Gazy Hezreti Magtymguly Pyragy işanyň «Ýagşy oguldan rehnet arygy akar, Lagnatkerde ogul dogdy, dogmady» diýen setirinde «Lagnatkerde ogul» diýip müsür faraonlaryny göz öňüne tutandygyny aýdýar.[1] Diýmek, tagty özgeleriň eýelemeginden gorkup, öz ejesine, öz uýasyna ýa-da öz gyzyna öýlenip ýören pis faraonlary Magtymguly Pyragy hem ýonelige «lagnatkerde ogula» meñzetmän eken. Ýeri gelende aýtsak, şular ýaly ýigrenji däp ahamenidler nesilşalygynda hem bolupdyr.

• Epilepsiýa (tutgaý keseli)

Londonyň Imperial Kollež ylmy-barlag uniwersitetinden Hutan Aşrafýan Tutanhamonyň ölümü boýunça täze kesgitlemäni orta atdy.

Aşrafýan Tutanhamonyň hroniki epilepsiýa keseli sebäpli ölen bolmagynyň mümkindigini aýdýar. Ol Tutanhamonyň aýalpisint heýkellerine syn edip, şeýle netijä geldi. Tutanhamonyň heýkellerinde we ol hakydaky ýazgylarda onuň uly göwüsli we giň sagryly şekillendirilýändigini aýdýan Aşrafýan bu ýagdaýyň gormonlarda kadaly işleýsi bozup, temporal loby öz täsirine

alýan epilepsiýá keseline yşarat edýändigini kesgitledi. Şeýle-de Aşrafýan şuňa meňzeş násaglyklaryň Tutanhamondan öñki ýaş ölen faraonlaryň hem ölüm sebäbinin bolup biläýjek zatdygyna ünsi çekdi. Ol Tutanhamonyň döwük sagry süňküne ünsi çekip, süňke epilepsiýasy tutan faraonyň ýykylan pursatynda şikes ýeten bolmagynyň mümkindigini aýdýar. Has takygy Tutanhamonyň we ondan öñki faraonlaruň gören dini galýusinasiýalary keseliň simtomlarynyň biri bolupdyr. Aşrafýan hususanam «temporal lobdaky şikesler Günüň ýagtysyna çykanda şeýle galýusinasiýalary ýüze çykarýandygyny, öñki geçirilen barlaglaryň dowamynda Tutanhamonyň maşgalasynda şular ýaly keselleriň bolup biljeginiň anyklaňandygyny» aýtdy. Maşgalanyň ata-babalarynyň arasynda uzak özür süren birnäge kişi bolupdyr. Emma bu nesilşalyk soňabaka ir ölüp başlapdyr we her nesil çalşygynدا, ýagny her arkada hasam ir ölmäge başlapdyrlar.

• **Giňişleyín öwrenmek üçin edebiýat:**

- 1). Bill PRAÝS «Müsüriň iň meşhur faraony: Tutanhamon»
- 2). Bob BRAÝR «Tutanhamon jenaýaty»
- 3). Kristian ŽAK «Tutanhamon wakasy».

Internet maglumatlary esasynda taýýarlandy. Geň-taňsy wakalar